

Němci v Brně 1945-1946

Franz Chocholatý Grüger

Německý dům (Deutsches Haus) se v letech 1891-1945 nacházel na prostranství, které dnes nese název Moravské náměstí.

V Brně žilo v období mezi 1560 až 1740 pouze do 10% obyvatel s českým příjmením. Nelze to zcela ztotožnit s českým etnikem, podobně jako německé příjmení s německým etnikem. V 19. stol. s rostoucí industrializací Brna vzrostl podíl českého etnika na 30%. V roce 1794 se mezi vlastníky nemovitosti nachází 378 vlastníků s německými jmény (81,3%) a 87 se slovan-skými jmény (18,7%). V encyklopedie Brockhaus (Londýn 1894), zjistíme, že Brno v roce 1890 mělo 94.462 obyvatel, z toho 61 834 bylo Němců a 26 836 Čechů. Poměr mezi národ-nostmi byl 69,7% Němců a 30,3% Čechů. V roce 1900 mělo Brno 109 361 obyvatel, národ-nostní členění není k dispozici. Po vzniku Československa 16.4.1919 vznikla dvě předměstí a Brno bylo připojeno 22 vesnic s asi 80 000 převážně českým obyvatelstvem. Při sčítání lidu z roku 1921 byl tento národnostní poměr 56 000 Němců (26,4%) a 156 000 Čechů (73,6%).

Podle sčítání obyvatel žilo v Brně k 1. prosinci 1930 celkem 52.165 Němců (20,3% všech oby-vatel Brna), což je v absolutních číslech nejvíce Němců ve vnitrostátním území, tj. na území nezařazeném do pohraničního pásma dle vládního nařízení č. 155/1936 Sb. Mimo Němce žilo v Brně 200.213 Čechů, 3295 Židů a 149 Poláků. **(1)**

Mezi roky 1931-1945 nebylo obyvatelstvo na tomto území sčítáno, sčítání bylo provedeno 17. května 1939 na území připojené k Německé Říši po 1. 10. 1938. V roce 1944 zde žilo kolem 60.000 Němců. Podle odhadu žilo v březnu 1945 v Brně asi 30.000 Němců a z toho bylo 20.000 nebo 25.000 především přestárlých mužů, dále ženy a děti. Snížení obyvatel německé národnosti bylo způsobeno ztrátami po náletech 25. 8., 11. 10., 20. 11., 19. 12. 1944 a v dubnu 1945, při kterých bylo zničeno celkem 1278 domů a dalších 12.439 bylo poškozeno. Při náletech bylo zabito nejméně 1200 obyvatel. Dále bylo toto snížení způsobeno padlými ve válce a také provedenými přesuny Němců mimo oblast bojů. Jedním z takových byl odsun Němců z Brna v noci ze 7. na 8. dubna směrem na Svitavy a odtud pak přes Českomoravskou vrchovinu směrem na Příbram. Odtud poté následovala cesta přes Plzeň do Prahy, kde tyto lidi zastihlo povstání a následovně zařazení do táborů. Brněnští městští úředníci a jejich rodiny byli evakuováni 15. - 18. dubna městskými autobusy do Jihlavy a pak přes jižní Čechy do Rosenburgu v Böhmerwaldu. Po obsazení oblasti Američany museli odejít do Rakouska. **(2)**

Dne 25. 4. 1945 vstoupila sovětská vojska do Brna a 26. 4. bylo město obsazeno. Dne 12. 5. 1945 pronáší prezident dr. Edvard Beneš svůj proslavený projev o „vylikvidování Němců“ z balkonu radnice před davem shromážděným na Dominikánském náměstí. **(3)** Velitelství *Národní bezpečnostní stráže* Brno (NBS) pro Moravu vydalo 20. 5. 1945 směrnici pro zajišťování osob německé národnosti, vyjmuty byly osoby invalidní a těžce nemocné, ženy v pokročilém stavu těhotenství, rodičky a šestinedělky, děti mladší šesti let a osoby se smíšených manželství, pokud se „neprovinily proti národní cti“ a osoby, které se mohly „prokázat protinacistickou činností“.

Na zasedání vlády 23. 5. 1945 bylo oznámeno, že v Brně je uvězněno 1600 osob, z toho 1500 Němců. Počet vězňů v Kounicových kolejích se pak pohyboval mezi 2000 – 3000 Němců z Brna. Z osob uvězněných před 31. 5. se pak do konce září podařilo vyšetřit 2324 osob. Zemřelo nebo bylo zde zabito do zrušení nejméně 300 osob. Pod velitelství Kounicových kolejí a zdejší RNB spadalo dohromady 4202 osob (z toho 997 žen a 446 dětí).

K 23. 5. 1945 bylo v 11 soustředovacích zařízeních zadržováno 1200 Němců. Zemský národní výbor v Brně vydal 29. 5. 1945 výnos, který nařizoval koncentraci práce schopných německých mužů od čtrnácti do šedesáti let, nacházejících se ve městě, do barákového tábora v Maloměřicích. Výnos Rady ZNV 78/1945 nařizuje „vyvedení“ určené části Němců z města.

Současně se připravovalo hromadné vysídlení Němců z města směrem k rakouským hranicím, ke kterému došlo ve dnech 30.-31. května. Podle dobových zpráv bylo z Brna vysídleno 17.014 a z Líšně navíc 2000 až 2500 Němců. Z cesty a míst, kde se pochod zastavil, bylo více lidí vráceno. V maloměřickém táboře zůstalo údajně 853 a v domovech 1226 Němců, kteří byli z odsunu vyjmuti. Jiný pramen uvádí následující údaje: směrem na Modřice a Rajhrad bylo odsunuto pěšky 19.161 a vozidly 575 osob. Do pracovních táborů prý bylo dodáno 1105 a propuštěno 1416 lidí. Z improvizovaného tábora v Pohořelicích byl sice větší počet osob po prověření vrácen do Brna, ale na místě jich zůstalo ještě asi 4000-5000. Zbytek účastníků "brněnského pochodu" byl přes československo-rakouskou hranici propuštěn až po zákroku Sovětů. V pohořelickém táboře vznikla dočasná správa, 6. června byl zřízen "odlehčovací tábor" v Mušově u Mikulova. Část brněnských Němců byla rozptýlena v obcích severně a jižně od řeky Dyje. V Pohořelicích se v době od 6. 6. do 12. 7. 1945 registrovalo 459 úmrtí, z toho 366 v důsledku epidemie úplavice.

Celková rekapitulace ztrát na životech německého obyvatelstva vypuzeného z Brna vypadá následovně: na čs. území 629 případů (459 v Pohořelicích a 170 již po zakončení akce na jiných místech) a na rakouském území 1062 úmrtí (jen poblíž celnice u Drasenhofenu ve dnech 4.6.-9.8. 1945 zemřelo a bylo do společného hrobu uloženo asi šedesát mrtvých), tedy celkem 1691. Staří a nemocní lidé byli v srpnu přemístěni do "odlehčovací stanice" v Hrušovanech nad Jevišovkou a chorobince sv. Hedviky ve Fryšavě v okrese Znojmo. Invalidní, práce neschopné a nemocné Němce, kteří zůstali v Brně nebo sem byli vráceni, resp. uvolněni ze zdejších táborů, předávaly úřady do zvláštních oddělení nemocnic u sv. Alžběty a sv. Anny. Část sirotků a opuštěných dětí převzal charitativní útulek na Vídeňské ulici.

Dne 21. 6. 1945 vydalo Velitelství NBS pro Moravu Prozatímní všeobecnou směrnici o koncentračních, kárných a pracovních táborech a vyšetřovacích komisí v zemi Moravskoslezské.

Symbol německví - *Německý dům*, na nynějším Moravském náměstí, poškozený zčásti letectvým bombardováním Brna a silně poničen boji, byl 19. srpna 1945 odstřelen. Jeho zbytky museli exemplárně rozebrat sami němečtí obyvatelé Brna před svým konečným vysídlením z města. **(4)**

Od poloviny srpna do počátku září 1945 bylo v *PT Brno Maloměřice* 2237 osob a v *PaIT Brno Malá Klajdovka* 1503 osob. Koncem října až počátkem listopadu 1945 bylo v *IT Maloměřice* 2334 osob, z toho 2305 Němců a v *IT Malá Klajdovka* 1582 osob, z toho 1574 Němců. V únoru až březnu 1946 eviduje ústředí pracovních středisek v Brně 9 objektů v městě, nemocniční odd. v Bohunicích a Brně-Černovicích a tzv. nouzové ubytování Němců v Hodoníně u Kunštátu s asi 4500 soustřednými Němců. **(5)**

Od 1. 4. 1946, kdy vyjel z brněnského nádraží první transport do Münchenu – Allach, byly vypraveny další transporty do Münchenu – Allach (celkem 2), Bayreuthu (1), Augsburgu (1), Dachau (1) Regensburgu (1) v Bavorsku, dále do Aalenu (2), Göppingenu (1) v Severním Württembergu, do Gerlachsheimu (1) v Severním Badensku. Poslední dvanáctý transport pak vyjel 27. 11. 1946 s 1241 Němci do Karlsruhe.

Celkem bylo odsunuto 13.790 Němců. Počet Němců, kteří nebyli odsunuti a směli zůstat v Brně nebo se zde po válce usadili z okolních obcí, není snadné určit. Jednalo se především o osoby ze smíšených manželství, specialisty, antifašisty a staré nebo nemocné, kteří nebyli schopni transportu. **(6)** Dobové prameny uvádějí, že k 1. listopadu 1946 žilo v Brně 2 971 Němců, z nichž zhruba ještě 1 500 podléhalo dodatečnému odsunu do Německa. Z úředního dokumentu z 15. února 1949 se dozvídáme o počtu 1 462 Němců na území města Brna. **(7)**

Poznámky:

(1) Sčítání v Republice československé ze dne 1. prosince 1930 Praha, Státní úřad statistický 1934-1938

Sčítání bytů ve větších městech Republiky československé ze dne 1. prosince 1930 Praha, SÚS 1935, 294 s., Čs. statistika, sv. 107 (řada XIII, sešit 2).

Statistický lexikon obcí v Republice československé Díl I-IV. Na základě sčítání lidu z 1. prosince 1930. Praha, Orbis 1934-1937, díl II. Země Moravsko-slezská, 1935, 212 s

(2) Nr. 29: Evakuierung von Brünnener Deutschen im April 1945; Internierung in Přibam durch tschechische Aufständische, die Verhältnisse im Internierungslager; Abtransport im Fußmarsch nach Prag, Zustände und Ereignisse im Sammellager Stadion Strahov; Zwangsarbeit in der Landwirtschaft bis zur Ausweisung im April 1946 <http://www.z-g-v.de/doku/archiv/cssr2/kapitel-2-1-3-1-6.htm>

(3) Projevy při uvítání presidenta dr. Edvarda Beneše v Brně, Zemský národní výbor, Brno , bibliofilský tisk 1945

(4) **Německý dům –Deutsches Haus.** Myšlenka na vybudování kulturního centra brněnských Němců se začala rodit na podzim roku 1869 jako přirozená reakce na stavbu Besedního domu. Měl se stát sídlem českých spolků a tím i centrem českého kulturního života v Brně. Teprve na třetí pokus se podařila realizace Německého domu. Bylo použito návrhu berlínských architektů Hermanna Endeho (1829-1907) a Wilhelma Böckmanna (1832-1902). Jejich pojetí neslo rysy německé renesance, pro kterou jsou typické neomítané cihlové zdi stavby s kamenným a štukovým dekorem a návrhu brněnského německého architekta prof. Germano Wanderley (1845-1904), autora projektu na výstavbu dnešního Mahenova divadla. Pro Německý dům ve svém návrhu spojil prvky neorenesance s neobarokem., Předpokládalo se, že hned příštího jara, tedy v roce 1888, se začne s realizací. Kvůli problémům se základy se protáhla příprava výkopů, takže se začínalo až v srpnu 1888. Německý dům byl slavnostně otevřen ve dnech 17.-19. května 1891. Německý dům se stal v bojích o Brno v závěru dubna 1945 skutečnou baštou německých vojáků. Dům poškozený již zčásti leteckým bombardováním Brna v závěru války byl silně poničen boji a v srpnu 1945 odstřelen. Jeho zbytky museli exemplárně rozebrat sami němečtí obyvatelé Brna před svým konečným vysídlením z města.

Fotografie z odstřelu viz v Encyklopedii dějin města Brna - Profil události http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_udalosti&load=1375

(5) Tomáš Staněk, Tábory v českých zemích 1945-1948, Slezský ústav Slezského zemského musea v Opavě, nakladatelství Tilia 1996, ISBN 80-902075-3-7, str. 55, 99, 109 a další

(6) Alfred Bohmann, Das Sudetendeuschetum in Zahen, Sudetendeuscher Rat, München 1959 , s.255-272

Seznam obcí v zemi české podle stavu z prosince 1945. Praha 1946 Seznam obcí v zemi moravskoslezské podle stavu z prosince 1945. Počet Čechů /Němců zjištěný na zemské a okresní

úrovni podle počtu potravinových lístků vydaných pro 7. přidělové období (12.11-9. 12. 1945)
Seznam obcí v republice Československé podle stavu z konce roku. 1946. Díl II. Seznam obcí v zemi Moravskoslezské podle stavu z konce roku 1946 – K počtu Čechů /Němců zjištěný na zemské a okresní úrovni podle počtu potravinových lístků vydaných pro 20. přidělové období (11.11-8.12.1946)

Sčítání domů a bytů v zemi České a Moravsko-slezské ke dni 31. ledna 1946 Statistické informace, řada Populační statistika, 1946, č. 3 a 5; 1947, č. 3, 4, 5 a 7

Soupis obyvatelstva v Československu v letech 1946-1947 Praha, SÚS 1951. 38, 561 s

Soupis obyvatelstva ke dni 22. května 1947. I-VI. Praha, Zprávy Státního úřadu statistického Republiky československé, 29, 1948, č. 31-36, 43-44, 49-53, 103-105

Literatura:

Tomáš Dvořák, Brno a německé obyvatelstvo v květnu roku 1945. Pokos o anatomii historické (ne)paměti, in. Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945, Moravská matice, Brno 2010 ISBN 978-80-86488-70-7, s.89-113

Tomáš Staněk. Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetření. V. Vybrané případy excesů z léta 1945 Morava a Slezsko V.1. Brno a Brněnsko s. 235 -245, Sešity ÚSD AV ČR 41/2005, ÚSD Praha 2005, ISBN 80-7285-062-8

Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951, Adrian von Arburg, Tomáš Staněk (ed.) Díl I. , Historické předpoklady s. 28-217, vydal Zdeněk Susa ve Středoklukách 2010 ISBN 978-80-86057-66-8

Psáno v lednu 2011 a publikováno na blogspotu [Náš směr](#) 1. února 2011.

Na www.go-east-mission.net převzato z podkladu zaslaném autorem (přidán 1. odstavec) a s jeho svolením v prosinci 2011.